

Selostus Hauhon Ilmoilan kylän Katomäen rautakautisesta kalmisto-
löydöstä.

Kuluvan vuoden 28 p:nä pyysi tri J. Ailio puhelimitse allekirjoittanutta matkustamaan Hauhon Ilmoilan kylään, mistä maanvilj. Tupala oli ilmoittanut Kansallismuseoon uutisrakennustöissä löydetyn keihäänkärjen ja kirveen. Seuraavana aamuna matkustin Ilmoilaan ja viivyin siellä iltahämärään asti.

Löytöpaikka sijaitsee Hauhon Ilmoilan kylässä n.s. Kalomäellä, Tampereen - Hämeenlinnan valtatie Ilmoilan järven puoleisella sivulla vajaan 31 km:n päässä Hämeenlinnasta maanviljelijä V. Honkasaaren omistamalla maalla. Maanvilj. Honkasaaren maininnan mukaan vanha väki on kertonut, että Kalomäellä nuottakuntalaiset ennen vanhaan jakoivat kalojaan; mainitsipa hän, että joku muistelee paikkaa ennen vähän pelätyn. Kalomäen alueeseen luetaan kuuluvaksi myöskin löytöpaikasta luoteeseen yli valtatie ulottuva ja löytöpaikkaa vähän korkeammalla oleva mäki, kuten karttaluonnokseni osoittaa (etäisyys on vähän suurempi kuin luonnokseni osoittaa, n. 200 m).

Löytöpaikka on rantaan päin loivasti viettävässä pellossa matalahko suorakaidemainen kivinen mäenkumpare, joka on 25 - 30 m pitkä suuntaan itä - länsi ja n. 12 - 15 m leveä. Sen itäpäässä, siis varsinaisella löytöpaikalla, on kasvanut tiheää katajapensaikkaa, mutta vähän korkeampi keskialue on kalliopohjaista; sitä peittää ohut multakerros, paikoin vain 5 - 10 cm paksu. Paikalta on valtatielle n. 40 m ja järven rantaan n. 200 m; Pelto päättyy rannassa jyrkkään törmään, ja siitä vedenrajaan on rämeistä maata. Löytöpaikka on n. 6 - 7 m järvenpintaa korkeammalla.

Löytöpaikalle oli kaivettu voimisteluseuran talon kivijalan sija, joka pituussuuntana suoraan länsi- itä oli n. 20 m pitkä ja 10 m leveä. Kaakkois- ja koilliskulmassa kivijalan sija on molemmilta sivuiltaan 1,5 m korkeampi kolmen metrin pituudelta, kuten pohjapiirros osoittaa.

Kivijalan sija oli koko osuudeltaan kaivettu ja sinne tänne oli jo sijoitettu kiviä paikoilleen tai jätetty suuremmat rakennustarkoi-

tuksiin soveltuvat sijoilleen. Jo kivijalan sijan kaivauksesta samoin kuin rakennusmiesten kuvauksista ilmeni, että rakennusalan etelä- ja länsipuoli oli kovaa koskematonta maata, ja samaan käsitykseen tulimme siellä täällä rakennusalan sisäpuolella, missä saatoimme tehdä koe-kaivauksia. Uuninpesän valmistettu kivipohja ja muut rakennusalan sisäpuolella sijaitsevat suuret kivet eivät sallineet joka paikkaa tarkastaa. Rakennusalan pohjois- ja itäsivu oli, kuten pohjapiirroksen pilkutettu alue suunnilleen osoittaa, mustaa ja nokista ja varsinkin itäpäässä selvästi liikuteltua.

Löytöalueen itäisellä sivulla eteläpuoleisessa nurkkauksessa oli valtoinen n. 3 metriä pitkä ja ulkosivultaan pystysuora maanpinnasta n. metrin korkuinen kivijärkäle, joka leveni vinoon sisäänpäin. Sen pohjoispään kohdalla oli suuri (n. 80 cm halkaisija) pyöreähkö kivi ja läntisellä puolella oli niinikään siiria luonnonkiviä. Nämä kivet olivat hieman kohonneet maanpinnan yläpuolelle. Sen sijaan kivijärkäleen eteläpään kohdalla oli koskematonta maata vasten isokokoinen laat-takivi, joka oli ollut mullan ja pienempien kivien peittämä. Länsipuoliset sivukivet vaikuttivat paikoilleen sijoitetuilta, mutta niiden pohja ja, mikäli saatoimme tarkastaa, niistä rakennusalan keskukseen päin oleva maa oli koskematonta.

Rakennusmiesten kuvauksen mukaan oli yllä sanotun "arkkumaisen" alueen pinta ollut katajikon, kivien ja mullan peittämä. Mainitsivat, että kun he paikkaa ryhtyivät kaivamaan "maasta oli noussut pahaa väkevää hajua", mikä oli aiheuttanut tavallista tarkemman huomiointin. Kun kivet ja multa oli poistettu, oli ensinnä maanviljelijä Ville Honkasaari, joka oli rakennuspaikalla, löytänyt [△] kuvatusta paikasta mainitun suuren kiven kupeelta keihäänkärjen. Se oli ollut kärki pystyssä, noin 20 - 30 cm:n syvyydessä. Samalta paikalta vähän syvempää löysi sitten maanviljelijä Hugo Tupala kirveen (Löytö n:o 1).

Tästä paikasta n. 2 metrin päässä etelään päin löysivät sitten rakennusmiehet August ja Jalmar Ahola suuren kiven kupeelta suunnilleen 30 cm:n syvyydeltä keltin, keihään ja nuolenkärjen (Löytö 2). Sen paikan läheisyydestä oli ollut myös enemmistö n:o 3 merkitystä rakennusmiesten talteen ottamista saviastianpaloista. Oliko hammasluu, joka on niiden joukossa, samalta paikalta, sitä he eivät varmaan muistaneet. Muistelevat jonkun pienen luusirun nähneensä löytöpaikan lähellä, vaikka eivät ottaneet talteen.

Paikalle saavuttuani tutkin ensin löytöpaikka n:o 1:n pohjoispuolella olevan kiven ympäristön. Sen luoteisluolella, mitä rakennusmiehet olivat vähemmän liikutelleet, oli tiheä kivilatomus, jonka halkaisija oli noin $\frac{1}{2}$ m ja jonka muodostivat pienikokoiset laattakivet, nyrkinkokoiset ja vähän isommat kivet. Mitään esineitä ei löytynyt siitä, mutta kivet olivat olleet voimakkaan tulen vaikutuspiirissä; monet niin rapautuneita, että kosketuksesta hajosivat, toiset olivat mustia ja halkeutuneita. Multa oli kivenravon ja tuhkamaisen maan sekä joidenkuiden selvien hiilenjätteidensä peittämää. Latomuksen alla oleva maa vaikutti koskemattomalta ja alkoi noin 30 - 40 cm syvyydeltä (tarkkaan en voi sanoa, kun pintaa oli poistettu). Tämä liedenpaikka päättyi ison kiven pohjoispuolella kahteen syrjittäin olleeseen laakakiveen. Ison kiven luoteis- ja pohjoissivu vaikutti tulen koskemalta.

Tutkin sitten ison kivenjärkäleen pohjoispään ja mainitun kiven välisen alueen sekä löytöpaikka n:o 1:n lähimmän ympäristön (punaisella pilkutettu alue). Kun sitä oli jo liikultettu, en pitänyt tarpeellisena tehdä mitään löytökarttaa. Siltä alueelta pienehköjen kivien ja mullan seasta löytyivät n:o 4:llä merkityt saviastian palat, hampasluusirut.

Löydön n:o 1:n ja 2:n väliseltä alueelta, mikä oli rakennustöissä kaivettu lähes koskemattomaan maahan asti, en mitään esineitä tavannut. Maa oli hyvin mustaa, mutta oliko siinä poltettu tulta, siitä en päässyt varmuuteen. Jokunen rapautunut kivi, minkä tapasin sillä kohtaa syrjään viskattujen joukosta, ei vakuuttanut minua siitä, että "arkkialueen" sisäpuolella olisi tulta poltettu. Tutkimme tältä alueelta poisviskattua multaa, tapaamatta siinäkään mitään mainittavaa paitsi luunsiruja ja astianpaloja kokon alueella. Seulomiseen ei minulla ollut tilaisuutta.

Löydön n:o 2:n läheisyydestä rakennustöissä liikutellusta maasta löysin n:o 5:llä merkityt saviastianpalat ja luusirpaleet.

Kun "arkun" alue ja ympäristö oli tarkastettu koskemattomaan pohjaan asti, siis noin 40 - 50 cm:in syvyyteen, kääntettiin suuri pohjoispään kivi paikoiltaan ja havaittiin sen sijainneen leveällä laattakivellä, joka oli koskemattoman maan varassa (vrt. eteläpään laattakiveä).

Tämän jälkeen tutkimme tarkemmin pohjoissivun kulttuurimaa-alueita. Se oli hyvin voimakkaasti hiilensekaista, ja kuten edellä mainittiin, n. 5 - 10 cm:in ohut kerros kalliopohjalla. Siitä löytyi parin metrin päässä kivijalasta aivan lähekkäin 2 nuolenkärkeä tai veitsenteräköne ovat, ja luusirpaleita ja saviastianpalasia. Tämä oli löytö 6. Mitään muita esineitä emme tavanneet. Pohjoiselta sivulta kai vetusta kivijalan mullasta löytyi n:o 7:illä merkityt saviastianpalat ja luut. N:o 8:lla merkityt luun- ja saviastianpalat ovat niitä, joita löysimme itäpään kivijalan kaivauksessa syrjään viskatusta maasta.

Mukaan panemani kivi oli suuren kivijärkäleen pohjoispään sivulla ja lienee luonnokivi, mutta panen mukaan, koska sen tännekin asti kuljetin. Samanlaatuisia lienevät pari kiveä löydössä n:o 6. Mukaan lienee tullut jokunen kivensiru huomaamatta, mutta nehän voitte viskata pois. Muuten mainittakoon, että pikkukivien joukossa oli runsaasti punertavia kiviä.

Hämeenlinnassa, joulukuun 30 p:nä 1932.

Felix Seppälä.

11.
M

Seokset Hauhon Ilmoilan kylästä
Kalomäen rantakantisesta kaluistolöydöstä.

9607

1932

Kuluvan vuoden 18 p:nä Tohtori J. Ailio pyysi puhelimitse allekirjoitettua matkustamaan Hauhon Ilmoilan kylään, mistä maanviljelijä Tupala oli ilmoittanut Kansallismuseon tutkimustöissä löydetyn keihäänkärjen ja kivien. Seuraavana aamuna matkustin Ilmoilasta ja viivyin siellä ^{iltä} hämärään asti.

Löytöpaikka sijaitsee Hauhon Ilmoilan kylässä n. s. Kalomäellä, Tampereen-Hämeenlinnan valtatie Ilmoilan järven pohjoisella rivulla vajaa 31 km:n päässä Hämeenlinnasta maanviljelijä Houkasaaren omistamalla maalla. Maanvilj. Houkasaaren maininnat mukaan vanha väki on kertonut, että Kalomäellä muotakuntalaiset ennen vanhaan jatkoivat kalloja; mainitsemalla kys, että joku muistelea paikkaa ennen vähän pelätyn. Kalomäen alueeseen luetaan kumvaksi myöskin löytöpaikasta luoteeseen yli valtatie ulottuva ja löytöpaikkaa vähän korkeammalla oleva mäki, kuten karttaluonnokseen osoittaa (etäisyys on vähän suurempi kuin luonnokseen osoittaa, n. 200 m.)

Löytöpaikka on rantaan päin loivasti viettävässä pellossa matalahko suorakaideomainen kivinen mäenkuoppa, joka on 25-30 m. pitkä suunnan itä-länsi ja n. 12-15 m. leveä. Sen itäpäässä, siis varsinaisella löytöpaikalla, on karemut tiheää katajapensaitta, mutta vähän korkeampi keskialue on kallioaluetta; sitä peittää ohut multakerros, paikoin vain 5-10 cm. paksu. Paikalta on valtatielle n. 40 m. ja järven rantaan n. 200 m; tieto päättyy raunassa jyrkkinä tornimäen, ja sitä velle rajoittaa on rämeistä mouta. Löytö-

21.
paikka on n. 6-7 m. järvenpintaa korkeammalla.
Löytöpaikalle oli kaivettu voimisteluseuran
Talon kivijalan raja, joka pituuspuunnassa suoraan
länsi-itä oli n. 20 m. pitkä ja 10 m leveä. Kaak-
kois- ja koilliskulmassa kivijalan raja on molem-
mitta sivuiltaan 1,5 m. kapeampi kolmen metrin
pituisuudelta, kuten pohjapiirros osoittaa.

Kivijalan raja oli oli koko osuudeltaan kaivettu
ja siinä täynnä oli jo sijaitseva kiviä paikalleen
tai jätetty suuremmat rakennustarkoituksiin soveltu-
vat sijoilleen. Jo kivijalan rajan kaivauksesta samois-
ten rakennusniiden kuvauksesta ilmenee, että raken-
nusalan etelä- ja länsipuoli oli kovaa korkeusmäärä-
määntä, ja samaan kääntökööseen tulimme niillä tääl-
lä rakennusalan sisäpuolella, missä pöytäme tehdä
kuvauksia. Luvunpesän valuiotettu kivipohja ja
muut rakennusalan sisäpuolella sijaitsevat suuret
kivet pivät palineet joka paikasta Tarkastaa. Raken-
nusalan pohjois- ja itäsiwa oli, kuten pohjapiirroksen
jälkikäteen aine suunnilleen osoittaa, murtos ja nokio-
ta ja varsinkin itäpäässä selvästi liikuttelua.

Löytöalueen itäisellä sivulla eteläpuoleisessa murk-
kauksessa oli valtaisesti n. 3 metriä pitkä ja ulkosivultaan
pyötynä maapinnasta n. metrin korkeinen kivijärkä-
le, joka leveni vinoon sisäpuolelle. Sen pohjoispään koh-
dalla oli suuri (n. 80 cm halkaisija) pyöreäkielinen kivi ja
läntisellä puolella oli niirikeäsiä suuria huononkivisiä.
Nämä kivet olivat hieman kokonneet maapinnan yläpuo-
lelle. Sen sijain kivijärkäleellä eteläpuolella kohdalla oli
korkeusmäärä määntä vasten isokokoinen paattaki-
vi, joka oli ollut mullan ja pienempien kivien peit-
täinä. Länsipuoliset rautakivet vaikuttivat paikoilleen
sijoitetuilta, mutta niiden pohja ja, mikäli pöytäme
tarkastaa, ~~ja~~ mistä rakennusalan keskukseen päin
oleva maan oli korkeusmäärä.

Rakennusniiden kuvauksen mukaan oli yllä kuvattu

„arkkumaisen” alueen pinta ollut katabikoo, kivien ja
 mullan peitteisiä. Mainitsivat, että kun he paikasta
 ryhtyivät kaivamaan, maasta oli noussut pahan vä-
 kevää hajua”, mikä oli aiheuttanut Favallista tarkem-
 maksi muotoisuuksiin. Kun kivet ja mulla oli poistettu,
 oli ensimmäinen maanviljelijä Ville Houkasaari, joka oli
 rakennuspaikalla, löytänyt 5 kuvatusta paikasta mai-
 nitun suuren kiven kypselä keihäiskärjey. Se oli ollut
 kärki pyötyssä, noin 20-30 cm:n syvyydessä. Samalta pai-
 kasta vähän myöhemmin löysi toinen maanviljelijä Hugo
Tupala kivien (Löytö n:o 1.)

Tästä paikasta n. 2 metrin päässä eteläpäin
 löydettiin toinen rakennusmiehen August ja Jalmeri Aho-
 la suuren kiven kypselä suunnilleen 30 cm:n syvyydestä
 keltiin, keihäis ja muidenkärjey (Löytö 2.) Sen paikan
 läheisyydestä oli ^{ollut} myös erästä n:o 3 merkitystä ^{rakennusmiehen talteen} ^{otta-} ^{maasta}
 viartiajaloista. Oliko haimestun, joka on niiden
 jonkossa, samalta paikalta, mitä he eivät varmaan
 mistaneet. Muistelewat jonkun pienen hirsin näk-
 meistä löytöpaikan lähellä, vaikka eivät olleet tal-
 teen

Paikalle saavuttuani tutkisin ensin löytöpaikka
 n:o 1:n pohjoispuolella olevan kiven ympärillä. Sen luo-
 teispuolella, mitä rakennusmiehen olivat vähemmän
 liikuttelleet, ~~ollet~~ oli tiheä kivilatomus, jonka halkai-
 sija oli noin 1/2 m, josta muodostivat pienikokoiset
 laaksokivet, myrkykköiset ja vähän isommat kivet. Mi-
 tädy erästä ei löytynyt mitään, mutta kivet olivat olleet
 voimakkaasti Fales vaikutuspiirissä, monet olivat niin rapen-
 tunteita, että kooketuksesta hajosivat, toiset olivat mustia
 ja halkentuneita. Mulla oli kiveä ravonjätteenä, jossa
 sekä joidenkin selvien hilenjätteen peitteisiä. Latomuk-
 sen alla oleva maa vaikutti kookemattomalta ja alkoi noin
 30-40 cm syvyydestä (tarkksey en voi sanoa, kun pinta
 oli poistettu) Tämä liedenpaikka päättyi ison kiven pohjois-
 puolella kahteen syyttään olleeseen laaksokiveen. Tsonki-

ven luoteis- ja pohjoisiosion vaikutti Tulen korkeudelta.

Tutkittiin pitlen ison kivensärkötteen pohjoispuolella ja mainittu kivien välinen alueen sekä löytöpaikka n:1:n lähimmäs ympäristöä (junnaisella pilkuttelu alue) kun sitä oli jo liikuttelu, en pitännyt tarpeellisuutta tehdä mitään löytökarttaa. Siltä alueelta pienenkokoiset kivet ^{ja muuttu} ~~seasta~~ löytyivät n:4:llä merkityt saviasian palat, hammas, hussiruti.

Löydös n:1:n ja 2:n väliseltä alueelta, mikä oli rakennustöissä kaivettu lähes korkeudelta- maan maahan asti, en mitään erineitä löytänyt. Maa oli hyvin mustaa, mutta oliko seinä poltettu tulta, siitä en päässyt varmuuteen. Jokin rayonitummi kivi, minkä Japanin siltä koluta ryijään viskattujen jonkosta, ei vakuuttanut minua siitä, että "arkku- alue" ristöjuolella olisi tulla poltettu. Tutkimme tältä alueelta pröörakattu mulla Japanin ^{paikki kummarsuista ja sivistyspaikista joko} siväkään mitään mainittavaa. ~~Teulansia ei nimillä~~ ollut tilaisuuksia.

Löydös numero 2:n läheisyydestä rakennus- töissä liikutteluista maasta löydös n:5:llä merkityt saviasian palat ja hussirakeet.

Kun "arkku" alue ja ympäristö oli tarkos- tettu korkeudelta- maan pohjois- asti, siis noin 40-50 cm:in syövyteen, käynnettiin suuri pohjoispuolella kivi paikuttelu ja havaittiin pesä rijaimeen leveällä laul- kivellä, joka oli korkeudelta- maan varassa (Vrt. etelöpuolella laulakivet.)

Tänään jälkeä tutkimme tarkemmin pohjoisiosion kulttuurinosa- alueita. Se oli hyvin voi- makkaasti hielusekaista, ja kuten edellä mainittiin, n. 5-10 cm:in ohut kerros kalliipohjalla. Siltä löytyi parin metrin päässä kivijalasta aivan lähekkäin 2 mu- lenkärkettä tai neitreyteriäks ne ovat, ja hussirakeita ja saviasian palasia. ~~Mitäkään muuta ei~~ Tämä oli löytö 6 Mitään muuta erineitä en löytänyt. Pohjoiselta sivulta kaivetuista kivijalasta mulla ^{to} löytyi n:7:llä

5.

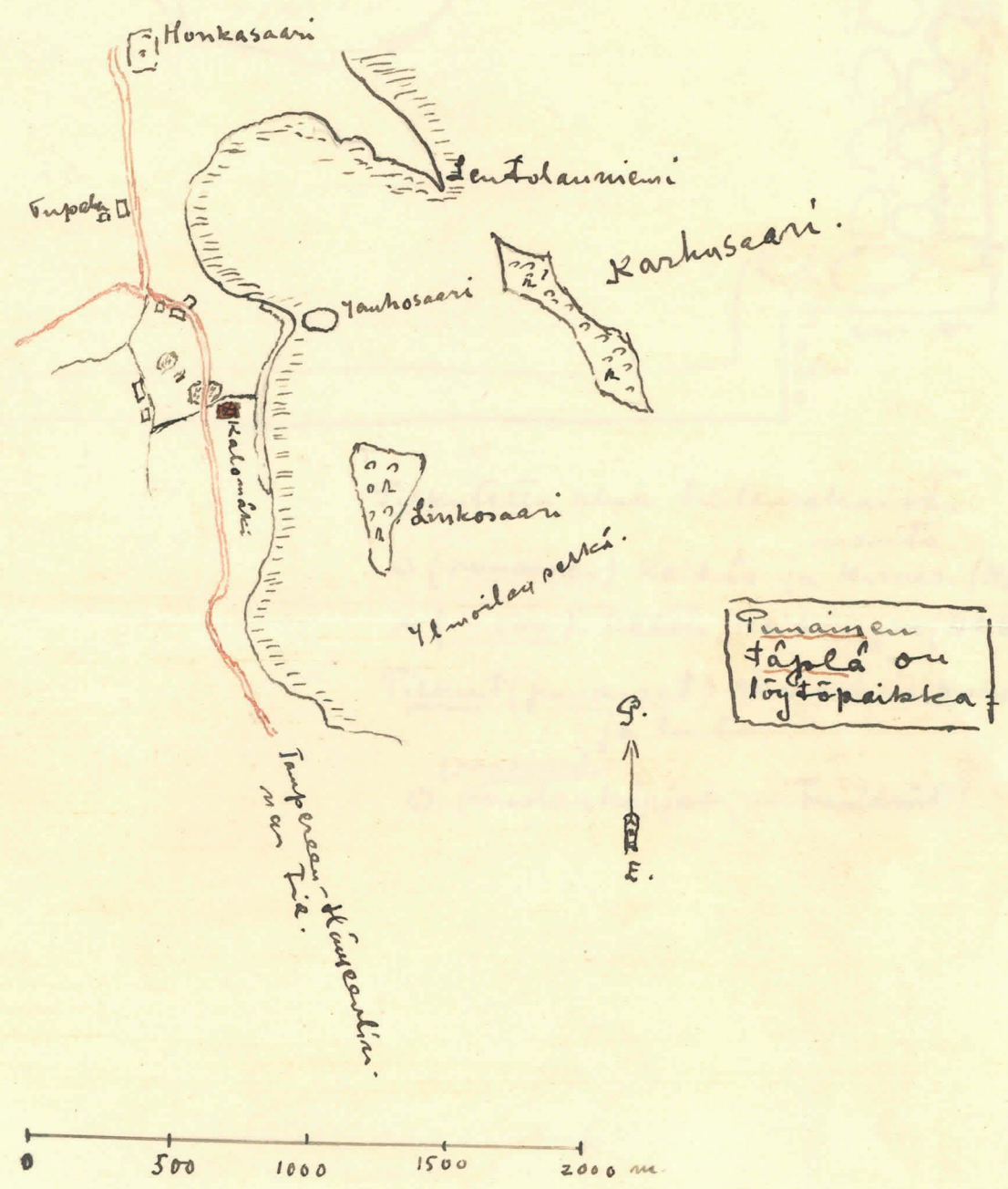
merkityt saviastiayksalot ja muot. No 8:llä
merkityt luun- ja saviastiayksalot ovat niitä,
joita löysimme itäpäästä kivijaloy kaivauksessa nyr-
jäin viikkatoista maasta.

Mukaan panevami kivi oli suuren kivijärkä-
lley pohjoispäästä sivulla ja lieuee muononkivi,
mutta paneu mukaan, koska perästänekin arti kul-
jetty. Lamanlehtuisia lieuevit pari kivet löydöstä
n: 6. Mukaan lieuee tullut jokunen kivessin muo-
nonmalle, mutta nehat vortte viikkato pois. Muten
mainittakoon, että pikkukivien joksosa oli runsaasti
punnertavia kiviä.

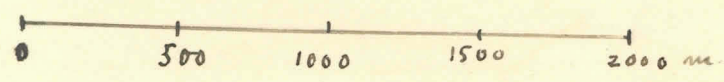
Hämeenlinnassa, joulukuun 30 pnt 1932.

Felix Seppälä.

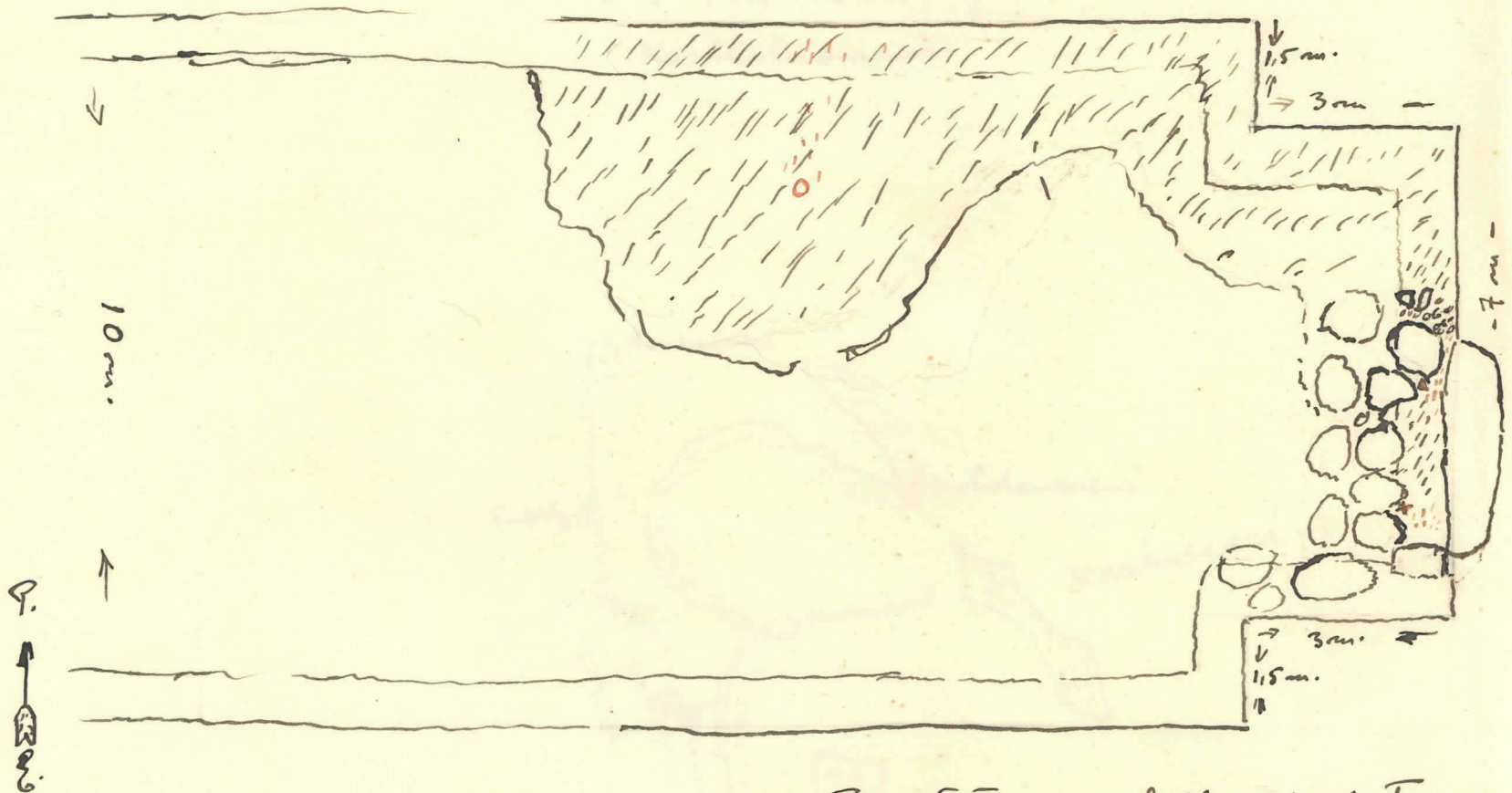
Hankon Ylmoilan kylän karttaluonnos.

Punainen
täplä on
löytöpaikka

Kalomaan rakennusalan
pohjapiirros

Pilkutettu alue hiilensekaisen maata.

Δ (muainen) keihäs ja kirves. (N^o1.)

x (..) keltti, keihäs. ym (N^o2)

Pilkut (muaiset) saariarhan paloja ja luita.

(muainen)
○ muolenkäijet (veitteenä?)

Hauhon Ilmoilan kylän Kalomäen rautak. kalmistoalue.
Valok. F. Seppälä 29/12-32 suunn-
taan eteläpohjoinen.

Hauhon Ilmoilan kylän Kalomäen löytöalue. Suunta
länsi - itä.

Hauhon Ilmoilan kl. Kalomäen löytö-
alue. Suunta etelä-
pohjoinen.

Hauhon Ilmoilan kl. Kalomäen löytö-
alue. Suunta ete-
lä - pohjoinen